

Rapor No: 7 Kasım 2009

Report No: 7, November 2009

رقم التقرير: 7 تشرين الثاني 2009

UNUTULMUŞ TÜRKMEN DİYARI: DİYALA
THE FORGOTTEN TURKMEN LAND: DIYALA
ديالى : المدينة التركمانية المنسية ...

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

مركز الشرق الاوسط للدراسات الإستراتيجية

Unutulmuş Türkmen Diyarı: DİYALA

Rapor No: 7

Kasım 2009

ISBN: 978-605-5330-74-3

© 2009

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

1990'ların başında Türkiye'de eksikliği her zamankinden daha fazla hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 30 Mayıs 2002'de Irak Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. 19 Mart 2004'te Enstitü'nün çalışma sahası genişletilerek adı Global Strateji Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. 1 Kasım 2008'de Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) adını alarak kapsamlı bir yeniden yapılanma süreci geçiren kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır. ORSAM, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı'na bağlı bir kuruluştur.

Ortadoğu'ya Bakış

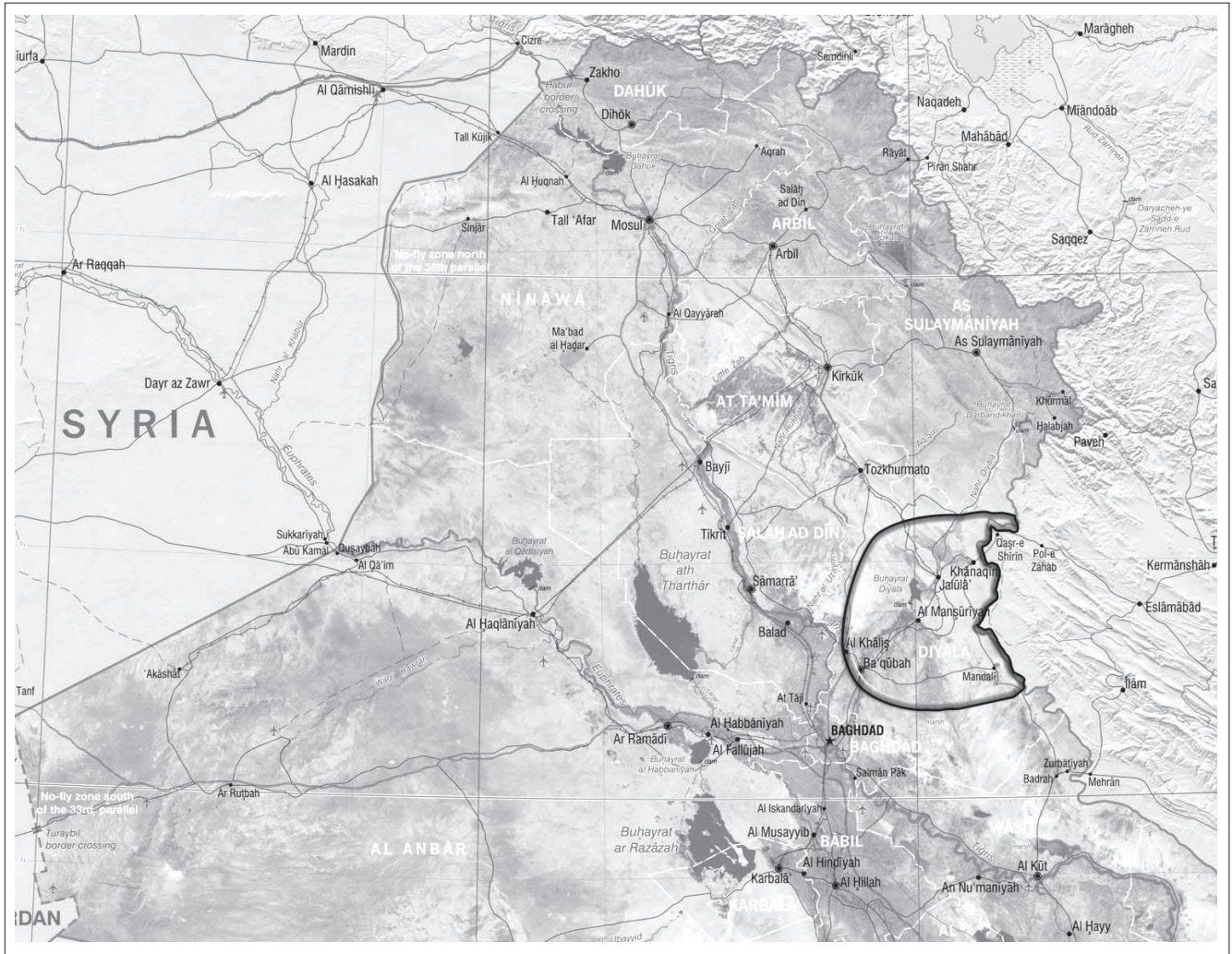
Ortadoğu'nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkûm edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik haklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu'daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi, bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM'ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM; web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye'de konuk edilmesini kolaylaştırarak, bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Özet.....	5
Giriş.....	6
1. Genel.....	6
2. Diyala'nın Stratejik Önemi Nedir?.....	6
3. Sosyal Durum.....	7
4. Diyala'da Türkmen Nüfusunun Yoğun Olduğu Bölgeler ve Demografik Yapı.....	7
5. Ekonomik Durum.....	10
6. Siyasi Durum Üzerine Tespitler.....	10
7. Diyala Bölgesindeki Durumun İyileştirilmesi İçin Öneriler.....	11

Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Serhat ERKMEN
ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Ahi Evran Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
serhaterkmen@orsam.org.tr

Unutulmuş Türkmen Diyarı: DİYALA

Özet

Irak'ın en karmaşık ve sorunlu vilayetlerinden birisi olan Diyalada istikrar ve güvenlik hala tam olarak sağlanabilmiş değildir. Irak'ta pek çok sorunu bünyesinde barındıran ve hala tam olarak durulmamış bir bölge olan Diyalada Türkmenler şimdiye kadar ön plana çıkartılmamıştır. Saddam Hüseyin zamanında baskı altında tutulan ve İran-İrak savaşını en yoğun yaşayan yerlerden birisi olan Diyalada Türkmen nüfusu çatışmaların, savaşların, baskıların ve yoksulluğun etkisiyle yıpranmıştır. Irak'ta El Kaide'nin en yoğun faaliyet alanlarından birisi olan Diyalada Türkmenler bu örgütten de çok çekmiştir. Ancak, asıl önemlisi, Türkiye'den coğrafi konumu nedeniyle uzakta kalmış bu Türkmen diyarının hatırlanması ve buradaki Türkmenlere karşı ilginin artırılmasıdır.

Diyala'daki Türkmen sayısı vilayetteki diğer etnik gruplara göre daha azdır. Diyalada büyük bir vilayet olmasına ve bugün bu vilayet içinde kalan yerleşimlerde geçmişte çok sayıda Türkmen aşireti bulunmasına rağmen, asimilasyon ve kimlik değiştirme nedeniyle Türkmenlerin sayısı azalmaktadır. Bazı Türkmenler kimliklerini korumak için direnseler de üzerlerinde yoğun bir baskı hissetmektedirler. Diyalada toprağa bağlı yaşam çok güçlü durumdadır. Aşiret kimlikleri güçlü olan Diyalada Türkmenleri sağduyulu bir toplumdur. Diyalada vilayeti Irak'ta Sünni-Şii çatışmasının en yoğun olarak yaşandığı yerlerden birisi olmasına rağmen Türkmenler arasında Sünni-Şii ayrılığı yaşanmamış, herhangi bir düşmanlık ya da çatışma meydana gelmemiştir. Bu bölgedeki Türkmenlerin büyük bir çoğunluğunun tarımla geçindiği, ancak susuzluk, çatışma ve tarım tekniklerinin geriliği nedeniyle halkın fakirleştiği görülmektedir. Diyalada, bugüne kadar ihmal edilmiştir. Uzun süredir ne ilgi gösterilmiş ne de hizmet götürülmüştür. Bu nedenle Diyalada bölgesi de Türkmenler arasında öncelik sıralamasında Telafer gibi üst konuma yükseltilmeli, hasta tedavisi, eğitim olanakları, küçük çaplı yardımlar konusunda öncelikli hale gelmelidir. Bu sayede uzun bir süredir ihmal edilmişlik duygusuna kapılan Diyalada bölgesi Türkmenlerine psikolojik bir destek sağlanabilir.

Giriş

Irak'ın en karmaşık ve sorunlu vilayetlerinden birisi olan Diyalâ'da istikrar ve güvenlik hala tam olarak sağlanabilmiş değildir. Irak'ta pek çok sorunu bünyesinde barındıran ve hala tam olarak durulmamış bir bölge olan Diyalâ'da Türkmenler şimdiye kadar ön plana çıkartılmamıştır. Saddam Hüseyin zamanında baskı altında tutulan ve İran-İrak savaşını en yoğun yaşayan yerlerden birisi olan Diyalâ'da Türkmen nüfusu çatışmaların, savaşların, baskıların ve yoksulluğun etkisiyle yıpranmıştır. Irak'ta El Kaide'nin en yoğun faaliyet alanlarından birisi olan Diyalâ'da Türkmenler bu örgütten de çok çekmiştir. Ancak, asıl önemlisi, Türkiye'den coğrafi konumu nedeniyle uzakta kalmış bu Türkmen diyarının hatırlanması ve buradaki Türkmenlere karşı ilginin artırılmasıdır. Bu nedenle ORSAM Diyalâ'da bir saha araştırması yaparak Türkmenlerin durumunu, yapısını ve ihtiyaçlarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Halen güvenlik sorunlarının yoğun olarak yaşandığı bölgede Türkmenlerin yaşadığı yerlerin büyük bir kısmı ziyaret edilmiş, yöre halkıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler ve izlenimlere dayalı bilgiler bu raporda ele alınmıştır. Bu çerçevede Diyalâ'nın stratejik önemi, Türkmenlerin yaşadıkları bölgeler ve sorunlarına ilişkin çözüm önerileri aktarılmaya çalışılmıştır.

Genel

Diyalâ'ya üç ana gidiş istikameti bulunmaktadır. Birinci yol Bağdat'ın doğusundan Diyalâ'nın merkezi olan Bakuba'ya doğru giden yoldur. Bu yolun uzunluğu yaklaşık 50km'dir. Ancak, trafik yoğunluğu nedeniyle ortalama 1 saate alınabilmektedir. Ayrıca, bu yolun tam olarak güvenli olduğu söylenemez. Yoldaki güvenlik kontrolleri sıkı değildir. Buna ek olarak 1 yıl öncesine kadar El Kaidecilerin bu yol üzerindeki araçları durdurup kimlik kontrolü yaptıkları belirtilmektedir. Fakat, Irak ordusunun Diyalâ'daki operasyonların kısmi olarak başarılı olması yolu görece olarak güvenliğini artırmıştır. Diyalâ'ya giden diğer yol ise Tuzhurmatu'dan Diyalâ'ya giden yoldur. Bu yol diğerine göre

çok daha uzun olmasına rağmen güvenlidir. Diyalâ'ya gitmek için üçüncü seçenek ise Süleymaniye'ye havayoluyla ulaşıldıktan sonra Kifri üzerinden Diyalâ'ya gidilmesidir. Bu yolun da güvenli olduğu söylenebilir. Tuzhurmatu'dan ya da Süleymaniye'den Diyalâ'ya giden yol Kifri yol ayrımından geçmektedir.

Diyalâ'nın Stratejik Önemi Nedir?

1. Diyalâ vilayeti ülkenin kuzeyindeki Kürt bölgesel yönetiminin sınırlarının genişleme sahası olması nedeniyle önemlidir. Olası bir Kürt devleti için Iraklı Kürtler ideal sınırlarına Diyalâ vilayetinin önemli bir kısmını da dahil etmektedirler. Musul'un batısındaki Sincar'dan başlayarak Hanekin'e uzanan bir Kürt devleti senaryosunun olmazsa olmaz parçası Diyalâ vilayetidir. Çünkü, bu vilayete doğru genişlemek Kürtlere sadece coğrafi genişleme değil aynı zamanda uzun bir sınır da kazandırmaktadır. Ancak, bu durum İran ile olan sınır ticaretinin artmasıyla birlikte Kürt bölgesi üzerinde İran nüfuzunun artmasını da getirebilir.

2. Diyalâ vilayeti Kürt bölgesi içinde coğrafi denge kurulması açısından önemlidir. Erbil, Duhok ve Süleymaniye vilayetlerine ek olarak Kürtlerin Hanekin'i merkez olarak alacak ve belki de Tuzhurmatu'na kadar uzanacak bir bölgede yeni bir vilayet kurması hem Iraklı Kürtlerin etki sahasını genişletebilecek hem de bu bölgede güçlü olan ancak son dönemde KDP'ye karşı güç kaybeden KYB'nin en azından vilayet sayısı bağlamında KDP'yi dengelemesini sağlayabilecektir.

3. Diyalâ vilayetine bağlı ve merkezinin büyük çoğunluğu Kürtlerden oluşan Hanekin ilçesinde bulunan petrol bu bölgeyi önemli kılmaktadır.

4. Irak'ın işgalden sonra en karmaşık bölge olması nedeniyle Diyalâ olası bir iç savaşın ya da parçalanma senaryosunun harekete geçirilebileceği bir alandır. Diyalâ vilayeti Irak'ta yaşanabilecek tüm potansiyel etnik ve mezhepsel gerilimlerin ve çatışmaların bir noktada buluş-

tuğu ve çatışmaya dönüştüğü tek nokta olmasıdır. Örneğin, Kerkük'te veya Musul'da Kürt-Arap ya da Kürt-Türkmen çatışması çıkabilir; Bağdat'ta Sünni-Şii çatışması olabilir; Musul veya Selahattin'de eski rejim yandaşlarıyla Irak hükümeti veya ABD askerleri arasında çatışma olabilir; Anbar'da El Kaidecilerle hükümet güçleri arasında çatışma çıkabilir. Bazı vilayetlerde bu çatışmalardan biri ya da ikisi yan yana görülebilir. Ancak, Diyala tüm bu çatışmalara sahne olabilecek bir etnik ve mezhepsel yapıya sahiptir. Bu nedenle, Irak'ın en sorunlu ve çatışmanın bir türlü durmadığı vilayetlerinin başında gelmektedir.

Sosyal Durum

Diyala vilayetinin doğu ve kuzeyinde çoğunlukla Türkmenler ve Kürtler, batı ve güneyinde ise çoğu Sünni olmak üzere Araplar yaşamaktadır. Özellikle İran sınırına yakın bölgelerde Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı gözlemlenmiştir. Diyala'daki Türkmen sayısı vilayetteki diğer etnik gruplara göre daha azdır. Diyala büyük bir vilayet olmasına ve bugün bu vilayet içinde kalan yerleşimlerde geçmişte çok sayıda Türkmen aşireti bulunmasına rağmen, asimilasyon ve kimlik değiştirme diğer tüm bölgelerden daha yüksektir. Bunun en önemli nedenleri; Türkiye'ye coğrafi uzaklık; Arap çoğunluğunun kültürel ve siyasal etkisi; İran-Irak Savaşı sırasında Mendeli başta olmak üzere yaşanan büyük göç ve savaş alanı olması nedeniyle devletle entegrasyon yaşanmasıdır. Ayrıca, bu bölgenin Kürtlerin hakimiyetine gireceği korkusunun yayılması ve bundan kaynaklanan devletle entegrasyon çabasının güçlendirilmesi kimlik değiştirme sürecini hızlandırmıştır.

Diyala'da toprağa bağlı yaşam çok güçlü durumdadır. Diyala Türkmenlerinin neredeyse tamamı bir aşiretin üyesidir. Bu bölgede aşiret kimlikleri güçlüdür; kolektif kimlikler hakimdir. Sünniler ile Şiiler arasında kız alıp verme yaygındır. Ancak Telafer'deki gibi aynı ailenin içinde Sünni ve Şii kardeşlerin olması veya bir aşiretin Sünni veya Şii kollara ayrılması durumu pek gözlenmemiştir. Diyala'daki Türkmen-

lerin yaklaşık %60'nın Şii diğer kısmını Sünni olduğu ileri sürülebilir. Bu olgudan bahsedilmesinin nedeni Diyala vilayeti Irak'ta Sünni-Şii çatışmasının en yoğun olarak yaşandığı yerlerden birisi olmasıdır. Diyala'da Sünni-Şii çatışması yoğun olarak yaşanmasına rağmen Türkmenler arasında Sünni-Şii ayrılığı yaşanmamış, herhangi bir düşmanlık ya da çatışma meydana gelmemiştir. Bu durum son derece önemlidir ve Diyala Türkmenleri arasında bir ayrışma yaşanmadığını göstermektedir.

Diyala Türkmenleri kültürel olarak Araplardan büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Diyala Türkmenlerinin konuştuğu Türkmencede diğer Türkmenlerinkinden çok daha fazla Arapça kelime yer almaktadır. Ayrıca bu bölge Türkmenlerinde Arapların geleneksel kıyafetlerinin diğer Türkmen bölgelerinden çok daha yaygın olduğu dikkat çekmiştir. Bu durum Diyala'nın Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bilinen yerlerinde bile son derece yoğundur. Türkmen konuşanlar arasında Araplaşmanın yaygın olduğu saptanmıştır. Şii Türkmenler için İran-Irak savaşındaki yaşanan gelişmeler Araplaşmayı artırırken, Sünni Türkmenler içinse Arap bölgesinin içinde yaşamaları ve çoğu yerde azınlıkta kalmaları Araplaşma sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Az sayıda bir nüfus hala Türkmen kimliğini korumasına rağmen bunların bir kısmının baskı, korku ve asimilasyon gibi faktörlerle yakın gelecekte kimlik değişimine uğraması olasılığı yüksek görünmektedir. Bu durum İran sınırına yakın ve Kürtlerin kontrolündeki bölgelerde Türkmenlerin Kürtleşmesi, Irak ordusunun kontrolünde olan yerlerde ise Araplaşma şeklinde cereyan etmektedir.

Diyala'da Türkmen Nüfusunun Yoğun Olduğu Bölgeler ve Demografik Yapı

Diyala vilayetinde yaşayan Türkmenler geniş bir alan yayıldığı için tek bir nüfus müdürlüğü veya eşiti bir devlet dairesinden resmi rakamlar alınamamıştır. Bununla birlikte, Diyala köy, kasaba ve ilçe ölçeklerinde ayrıntılı olarak gezilmiş ve burada elde edilen rakamlar bu rapor-

da kullanılmıştır. Diyala'daki toplam Türkmen nüfusunun 70.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Bu rakam Türkmen potansiyelini değil yaklaşık olarak sayımda kendisini Türkmen olarak yazdıracak olanların yaklaşık sayısıdır. Ancak potansiyel olarak bölgedeki Türkmen nüfusunu 150.000'in üstünde olduğu söylenebilir.

Diyala'da gezimiz sırasında gitme olanağı bulduğumuz ve Türkmenlerin yoğunluklu olarak yaşadıkları en önemli yerler şunlardır:

Aştöken Köyü: Tamamı Türkmenlerden oluşan Aştöken köyü 120 hane civarındadır. Tuhurmatu'ndan Diyala'ya giderken ilk durak sayılabilecek köy yoldan epey içeridedir. Yolu son derece bozuk ve merkezden uzak olan bu köy, bu özellikleri sayesinde güvenlik sorunundan yalıtılmıştır. Köyde sadece Arapça eğitim veren bir ilkokul bulunmaktadır. Yağmura bağlı sulamayla tarım yapılmaktadır. Ancak, yağmur yağmadığından ürün alınamamakta bu nedenle büyük bir işsizlik oluşmaktadır. Bu nedenle köy ahalesinin büyük bir kısmı Kıfıri, Tuzhurmatu ve Kerkük'e inşaatlarda çalışmaya gitmektedir. Elektrik İran'dan gelmekte ve sınırlı olarak verilmektedir. Elektrik olmadığı için su kuyusu da tam olarak işlememektedir. Köyde sağlık ocağı ve doktor bulunmamaktadır. Hastalar Tuzhurmatu ve Kerkük'e gitmektedir. Köy insanları arasında Türkmenlik bilinci güçlüdür.

Karatepe Nahiyesi: Toplam nüfusu 40.000 civarında olan Karatepe Türkmen, Arap ve Kürtlerin bir arada yaşadığı bir nahiyedir. Karatepe'ye bağlı 62 köy bulunmaktadır. Bu köylerin 10'u Türkmen, 46'sı Arap ve 6 tanesi de Kürt köyüdür. Nahiyenin nüfusunun % 60 kadarını Türkmenler oluşturmaktadır. Merkez nüfusunun önemli bir kısmı ise Türkmenlerden ibarettir. Araplar ve Kürtler genellikle köylerde yaşamaktadırlar. Karatepe'ye bağlı Türkmen köylerinin adları Hadelî, Yukarı Alisaray, Aşağı Alisaray, Kuşçu (4 ayrı köy), Göçmenler, Sılsafa ve Sinyedir'dir. Diğer yerlerde görülen kimlik değişimi sorunu bu nahiyede de görülmekte-

dir. Yöre halkının belirttiğine göre, çok sayıda kişi Türkmence konuşmasına rağmen kendisini Türkmen olarak tanımlayanların sayısı yarıyı geçmemektedir. Diyala genelinde Türkmenler arasında Şii-Sünni çatışmasının bulunmadığı daha önce belirtilmiştir. Ancak, bu nahiyede Türkmenlerin dışında bir Şii-Sünni çatışması yaşanmış, bu çatışmalarda çok sayıda kişi ölmüştür. Ağustos 2008'de Irak ordusunun bu bölgeye asker göndermesiyle birlikte önceden Kürt kontrolünde olan bölgede Kürtlerin etkinliği azalmaya başlamış; buna karşılık Dava Partisi'nin etkisi artmıştır.

6 okul bulunan Karatepe'de 4. sınıfa kadar Türkmence eğitim verilmektedir. Okul binalarının yetersiz geldiği söylenmiştir. Ders kitaplarında ise eksiklik yoktur. Son aylarda bu bölgeden Türkmenlerin Türkiye'yi ziyaret getirilmesiyle Türkmenlik duygusunun yükselişe geçtiği ve Türkiye'ye duyulan sempatinin arttığı gözlenmiştir.

Celevle: Nüfusu 70.000 olan Celevle, Türkmence konuşanların sayısının hiç de az olmadığı bir yerleşim birimidir. Diyala'da görece olarak büyük nahiyelerden birisi olan Celevle'nin nüfusunun önemli bir kısmı Kürt ve Arap'tır. Sakinlerinin % 20'sinin Türkmence konuştuğu Celevle'de Türkmenlik kimliğinin geliştiği söylenemez. Celevle'de Türkmenlerin çoğu El Taliya mahallesinde yaşarlar. Ayrıca, az sayıda bir nüfusun da El Şuhada mahallesinde yaşadığı belirtilmiştir. 20 ilçe meclisi üyesinin 4'ünün Türkmen olduğu bu yerleşim biriminde Türkmenlerin önemli bir kısmının atama yapılmaması, ekonomik sıkıntılar ve işsizlik gibi sorunlar son derece ağırdır.

Kızlarbat: Hanekin ilçesine bağlı olan Kızlarbat'ın nüfusu 44.000 civarındadır. Kızlarbat'a bağlı 15 köy bulunmaktadır. Bunlardan dört tanesi Türkmen köyüdür. Bu köylerin adları Asriye, Zeva, Mercane ve Hinni'dir. Kızlarbat Türkmenleri nahiyeye merkezine çoğunluğunu oluşturmaktadır. (tahminen %70) Kızlarbat'ta Osmanlı döneminden kalma izler

bulunmaktadır. Kızlarbat, 2007 yılına kadar Diyalâ'nın çatışma dolu ve güvenliksiz atmosferinden kendisini koruyabilmiştir. Muhammet Osman İsmail adındaki Türkmen kökenli bir nahiye müdürü sayesinde peşmergelerin şehre girmesi engellenmiş, ayrıca El Kaide ve İran etkisiz yerleşim yerinin dışında tutulmuştur. Ancak bu kişinin tutuklanmasından ve etkisiz hale getirilmesinden sonra Kızlarbat, Diyalâ'nın en karmaşık yerlerinden birisi haline gelmiştir. Sünni-Şii savaşı başlamış, taraflar birbirlerinden çok sayıda kişiyi öldürmüştür. Türkmenlerin de çok sayıda kayıp verdiği olayların ardında yöre halkına göre İran'dan gönderilen gruplar ile El Kaideciler bulunmaktadır. İran sınırına çok yakın olan nahiyede Türkmenlerin dışında Şii Araplar ve Feyli denilen Kürtler de yaşamaktadır. Kızlarbat'ta olaylar geç başlamasına rağmen yakın zamana kadar sürmüştür. Hatta hala sürmekte olduğu bile söylenmektedir. 2008 yılı ortalarında Irak ordusunun bu bölgeye girmesi olayları biraz yatıştırdıysa da sona erdirdiği söylenemez.

El Kaideciler ile Şiiler arasındaki çatışmanın en önemli noktalarından birisi haline gelen bu yerleşimde bu gruplaşmanın siyasi etkileri görülmektedir. 2009 seçiminde Tavafuk 6000 oy alırken, Kürt listesi 2180, ITC ise 1150 oy almıştır. Bu nahiyedeki Türkmen oylarının çoğunun Tavafuk'a gittiği söylenebilir. Bunun en önemli nedeninin son dönemde artış gösteren Sünni-Şii savaşı olduğu söylenebilir.

Kızlarbat'ta merkezin dışında bulunan köylerde de güvenlik sorunu devam etmektedir. Durum görece olarak iyileşmesine rağmen önceden köylerde El Kaidecilerin saldırıları yoğunudur. Baskıların halk üzerinde yarattığı korku ve etki hala sürmektedir.

Mendeli: Türkmenler için geçmişte en önemli yerleşim birimlerinden birisi olan Mendeli, bugün Türkmenlerin çoğunlukta olduğu bir yapıya sahip değildir. Geçmişte nüfusu 240.000'e kadar çıkan Mendeli'nin nüfusu İran-Irak savaşı sırasında yaşanan göçler nedeniyle bugün

30.000'e kadar inmiştir. Mevcut nüfusun % 30 kadarının Türkmen, % 60'nın Arap ve % 10'unun Kürt olduğu belirtilmektedir. Mendeli'ye bağlı 5 köy bulunmaktadır. Bu köylerden 4'ü Arap, 1'si Kürt köyüdür. Türkmenler, Mendeli'de Neftçi, Tepe, Dörtsoyak, Çalkırmızı, Dervase, Heybekir, Taklatı, Bayaklı, Büyükçarşı mahallelerinde yaşamaktadır. Mendeli'de yaşayan Türkmen aşiretleri arasında en büyükleri Bayat, Neftçiler, Çuhadar, Çeçuni'dir. Türkmenlerin hepsinin Sünni olduğu Mendeli'de Kürtlerin Feyli olduğu bilinmektedir. Güvenlik durumunun büyük oranda iyi olduğu ilçede, çalışanların çoğu ordu veya polis kuvvetleri mensubudur. İran sınırına yakın olmasına rağmen yolların kötülüğü nedeniyle ticaretin çok sınırlı olduğu Mendeli'de ciddi bir susuzluk yaşanmaktadır. Yağışa bağlı tarım yapılan Mendeli'de normal şartlarda hurma üretimi son derece yüksektir. Ancak, susuzluk nedeniyle üretim ciddi oranda azalmaktadır. Mendeli'de işsizlik son derece yüksektir. Mendeli'deki siyasi yapıya bakıldığında ise son seçimdeki sıralamada Tavafuk, Kürt listesi, Salih Mutlak grubunun ilk üç sırayı paylaştığı görülmektedir. ITC, Mendeli'de 400 civarında oyla beşinci sırada yer almıştır. Bu bölgedeki Türkmenlerin Kürt partilere ve İslamcı Arap partilere (Tavafuk) oy verdiği görülmektedir. Kürtlere verilen desteğin nedeni, Diyalâ'nın diğer bazı bölgelerinde de görüldüğü gibi Kürtlerin Türkmenlerin desteğini sağlamak için onlara devlet işlerinde memur olarak atamasıdır. Ayrıca, bölgedeki Türkmenler ITC'nin seçime Tavafukla ittifak yaparak girmesini istemişlerdir. Seçimden önce ve sonra bölgeye yapılan ziyaretler sırasında buradaki Türkmenlere pek çok söz verildiği, ancak bu sözlerin yerine getirilmediği aktarılmıştır.

Kazaniye: Baladruz'a bağlı bir nahiye olan Kazaniye'nin nüfusu birkaç yıl öncesine kadar 18.000 kişi olmasına rağmen susuzluk nedeniyle nüfusu hızla azalmaktadır. Bugünkü nüfusu 13.000 kadar olan Kazaniye'nin nüfusunun yaklaşık 5000-5500'nü Türkmenler oluşturmaktadır. 16 köyü bulunan Kazaniye'nin köylerinde Araplar yaşamaktadır. Buradaki Kürtler

Kakaı'dır ve sayıları 1500-2000 civarındadır. Bu bölgede Dava Partisi 2000, Irak İslami Yüksek Konseyi 1000, Taki Müderrisi'ye bağlı aday 800, Kürtler 500 oy alırken, ITC sadece 100 oy alabilmiştir. İşgalden sonra önemli bir güvenlik sorunuyla karşılaşmayan nahiyede ekonomi tarıma bağlıdır.

Ekonomik Durum

Diyala, Irak'ın fakir vilayetlerinden birisidir. Ekonomi genellikle tarıma bağımlıdır. İran sınırındaki Hanekin'deki sınır kapısı ve petrol kaynakları dışarıda tutulacak olursa, halkın büyük bir kısmının tarım ve memuriyetle geçindiği söylenebilir. Sınır kapısı Kürtlerin kontrolindedir. Bu nedenle görel olarak zengin oldukları, fakat bunun halka yayılmadığı söylenebilir. Bu bölgedeki Türkmenlerin büyük bir çoğunluğunun tarımla geçindiği, ancak susuzluk, çatışma ve tarım tekniklerinin geriliği nedeniyle halkın fakirleştiği görülmektedir. Bu nedenle halkın büyük bir kısmı garanti iş olarak gördüğü devlet memuriyetine yönelmektedir. Bunun sonucu olarak talepler memuriyet atanmasında yardımcı olunması şeklindedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ticaret sınır kapısının kontrolü nedeniyle büyük ölçüde Kürtlerin elindedir. Ticaretin önemli bir kısmı İranla yapılmaktadır. Fakat İran malları kalitesiz ve pahalı bulmaktadır. Ayrıca, İran'a duyulan tepki de İran mallarını kullanmak istememelerine neden olmaktadır. Buna karşılık Türk mallarına ilgi yüksektir. Bu nedenle, bu bölgedeki halk Türkiye ile ticaretin geliştirilmesi konusunda isteklidir.

Siyasi Durum Üzerine Tespitler

1. Diyala'daki asıl siyasi güç mücadelesinin Araplar ile Kürtler arasında cereyan ettiği görülmektedir. Türkmenlerin bu genel denge içindeki yeri zayıftır. Türkmenlerin sayıca çok olduğu yerlerin çoğunda Sünni-Şii İslamcı partiler veya Kürt gruplar siyasete hakimdir. Hatta, bazı bölgelerde Kürtler Araplara karşı demografik dezavantajlarını Türkmenlere yaslanarak ve onlara ayrıcalıklar tanıyarak ortadan kaldırmak istemektedirler. Diyala'da Kürtlerin üzerinde hassasiyetle durduğu ve korumaya

çalıştığı bölgelerde Türkmenlerin çoğu onlara yakın durmaktadır. (Hanekin, Celevle, Mendeli, Kazaniye gibi) bununla birlikte, Irak ordusu Diyala'da daha çok yerde güvenliği eline aldıkça ve peşmerge güçleri çıkarıldıkça Kürtlerin gücü ve kontrolü azalmakta, Araplarınki ise artmaktadır. Bu durum, Kürt baskısından çıkan Türkmenlerin çıkar ya da güvenlik odaklı olarak Araplara yanaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Ancak, Kürtler Hanekin ve yakın civarına büyük bir önem vermektedir. Bu nedenle, Türkmenlerle çok yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır.

2. ITC'nin Diyala'daki teşkilatlanmasının görel olarak zayıf olduğu söylenebilir. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

a. Diyala'daki Türkmen varlığı çok geniş bir alana yayılmış ve dağınıktır. Bir siklet merkezi oluşturması güç ve zahmetlidir. Büyük kaynak istemektedir.

b. Diyala'daki çatışma hala bazı bölgelerde sürmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Diyala bir çok çatışmanın iç içe geçtiği bir vilayettir. Bu tür bir çatışma ve güvensizlik ortamı için örgütlenme bir yanda birçok kişi canını zor kurtarmıştır. ITC adına çalışanların yakınları öldürülmüş, bu durum örgütlenmeyi büyük ölçüde etkilemiştir.

c. Diyala, bugüne kadar ihmal edilmiştir. Uzun süredir ne ilgi gösterilmiş ne de hizmet götürülmüştür. Bu nedenle pek çok Türkmen bölgedeki hakim gruplarla işbirliği yapmak durumunda kalmıştır.

3. Bölgedeki Türkmenlerin genel siyasi eğiliminin İslamcı partilerden yana olduğu görülmektedir. Sünni-Şii İslamcı partiler birçok yerde Türkmenlerden önemli destek almışlardır. Az sayıda yerde milliyetçi Araplarla işbirliği yapıldığı da gözlemlenmiştir. Sahadaki veriler Türkmenlerin daha çok dini kimliği ağır basan partilere meylettiklerini göstermektedir. ITC'nin aldığı oy nüfusa oranla bakıldığında potansiyel

oyun beşte birinden azdır. Bunun en önemli nedeni olarak ise Türkmenlerin mezhepsel savaş ve siyasi baskı nedeniyle büyük çoğunluğun aktif ve hakim güçlerle işbirliği yapması olarak gösterilebilir.

4. Diyala bölgesinde kadının siyasi alandaki yeri yok denecek kadar azdır. Seçime katılım son derece sınırlı olmuştur. Yöre halkı kadınların sandığı gitmemesini çoğu kez güvenlik nedenlerine bağlamalarına rağmen asıl nedenin geleneksel toplumsal yapı nedeniyle kadının sosyal ve siyasal yaşamdan dışlanmışlığı olduğu söylenebilir. Ayrıca, kadınlar arasında siyasi ve sosyal bilincin gelişmesi için hayati rol oynayabilecek olan kadın kollarının çalışmamasının çok önemli bir sorun olduğunun altı çizilebilir.

5. Diyala'da son zamanlarda yükselen parti Başbakan Maliki'nin Dava Partisi'dir. Güvenlik durumunun iyileşmesi ve Irak ordusunun daha çok yere hakim olmasıyla Diyala'da Maliki'ye olan desteğin özellikle Şiiler arasında tavan yaptığı söylenebilir.

6. Diyala'daki Türkmen topraklarına neredeyse hiç tecavüz ve zorla elinden alma girişimi olmamıştır. Hatta, hükümet güçlerinin Diyala'dan çekilmesi sürecinde Türkmenler bazı devlet binalarına el koymuşlar ve uzun süre buralarda oturmuşlardır. Oysa, Tuzhurmatu'da bunun tersi bir durum söz konusudur. Bu bölgenin savaşçı bir bölge olduğu, ancak politikleşme düzeyi düşük olduğu için silahlı güç potansiyelini kişi ya da dar grup çıkarları için kullandıkları görülmektedir.

Diyala Bölgesindeki Durumun İyileştirilmesi İçin Öneriler

Diyala bölgesindeki Türkmenlerin büyük ölçüde ihmal edilmiş olduğu gerçeğinden yola çıkarak nüfus sayımı ve genel seçim başarı sağlamak için biran önce çalışmaların başlatılması faydalı olabilecektir. Bu çalışmalar için faydalı olabilecek öneriler şunlardır:

1. Diyala bölgesi Türkmenler arasında öncelik sıralamasında Telafer gibi üst konuma yükseltilmeli, hasta tedavisi, eğitim olanakları, ikna amaçlı Türkiye ziyaretleri, küçük çaplı yardımlar konusunda öncelikli hale gelmelidir. Bu sayede uzun bir süredir ihmal edilmişlik duygusuna kapılan Diyala bölgesi Türkmenlerine psikolojik bir destek sağlanabilir.

2. Türkiye'den yardım gönderilmesi bölgede tahmin edilenin çok ötesinde bir etki yaratmaktadır. Özellikle, belirlenebilecek fakir ailelere ve çatışmalardan zarar görmüş kişilere yardım yapılması ve bu yardımların sürekli olması son derece önemlidir.

3. Diğer bölgelerde olduğu gibi bu bölgedeki insanların Türkiye'ye yaptıkları ziyaretler de son derece önemlidir. Türkiye'ye yapılan ziyaretler sadece ziyareti yapan kişinin şahsında değil çevresinde de büyük ve güçlü Türkiye imajı yaratmakta ya da güçlendirmektedir. Ancak Türkiye'nin bölgeye ilgisi ve yardımların dağıtılması bir denge gözetilerek yürütülmelidir.

4. Diyala bölgesinde vilayet meclisi seçimi öncesinde verilen ancak yerine getirilmeyen pek çok söz bulunmaktadır. Bunların yerine ivedilikle getirilmesi faydalı olacaktır.